

νανται ταῖς μὲν ἐπιστημονικαῖς αὐτῶν γνώσεσι κρίνειν ὀρθῶς, τῇ
ἑαυτῶν δὲ κραταιᾷ δυνάμει ἀπορρεούση ἀμέσως ἐκ τῆς ἀγάπης
τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένων κολάζειν τοὺς φαύλους καὶ μοχθηροὺς,
ἡνίκα πειρῶνται διαταράξαι τὴν εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν τῶν ἀγα-
θῶν καὶ ἐπιεικῶν, τῇ ἑαυτῶν δὲ χρηστότητι εὐεργετεῖν καὶ ἀντα-
μείβειν τοὺς δι' οἰουδήποτε μέσου εὐεργετοῦντας ἢ εὐεργετήσαν-
τας τὴν πολιτείαν, ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ αὐταὶ μόνοι καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ
ἐπιεικεῖς, ὡς παρακατιόντες ὀφόμεθα, δύνανται ἐφαρμόσαι τοὺς νό-
μους τῆς πολιτείας ἐν συνειδήσει, ἐν φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐν δικαιο-
σύνη κατὰ τὰς εὐχὰς καὶ συμφέροντα τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένων
συγχωνεύοντες τὴν ἑαυτῶν βούλησιν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ εὐχὴν ταῖς
βουλήσεσι καὶ ἐπιθυμίαις καὶ εὐχαῖς τῶν ἀρχομένων, ἐφ' ὅσον αὐ-
ταὶ εἰσιν ὀρθαί, λογικαί, δίκαιαι. Τέλος συντόμως εἰπεῖν μόνον ὑπό-
τοιούτους ἀρχόντας δύνανται αἱ πολιτεῖαι διοικηθῆναι καὶ οἰονο-
μηθῆναι ἄριστα καὶ διατελεῖν οὖσαι ἄριστα¹, ὅπερ ἐστὶν ὁ τελει-
κὸς σκοπὸς τῶν πολιτειῶν².

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ

§ 7.

Οἱ ἀγαθοί, οἱ ἐπιεικεῖς, οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοί.

Ὡς οἱ ἄριστοι διακρίνονται τῶν εὐγενῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἔχουσι τὴν
ἀρχικὴν δυνάμιν τίκτειν ἑτέρους ἑαυτοῖς ὁμοίους, οὕτω καὶ οἱ ἀ-
γαθοὶ καὶ ἐπιεικεῖς διακρίνονται τῶν ἀρίστων, ὡς στερούμενοι τῶν
προσόντων αὐτῶν καὶ ἰδίως τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου κειμένης παιδείας,
κεκτημένοι μόνην τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, ἥτις ὡς ἐρρήθη ἐστὶ δύναμις
ποριστικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτικὴ, καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν
καὶ μεγάλων καὶ πάντων περὶ πάντα. Ἐκ τῶν μερῶν δ' αὐτῆς³
κέκτληνται οἱ ἀγαθοὶ ἰδίως τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀνδρείαν, τὴν

1) Πολ. Γ. 18. 1288. α 33 - 37. — 2) Πολ. Γ. 9. 1280. β. 36. — 3) Ρητ.
Λ. 9. 1366. α 37.

σωφροσύνην, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν πραότητα καὶ πρὸ πάντων τὴν πρακτικὴν σοφίαν ἤτοι τὴν φρόνησιν¹. Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ὑπόκειται ὡς θεμελιώδης βᾶσις τοῖς τε εὐγενέσι καὶ τοῖς ἀρίστοις. Ἡ δὴ ἀρετὴ αὕτη ἔχει ὡς κοινὸν γνώρισμα τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, ἧς ἄνευ πᾶν ἄλλο εἴτε πλοῦτος, ἄτε ἀσθενής, εἴτε δόξα, ἄτε ἀσθενεστέρα, εἴτε ἀρχαί, εἴτε τιμαὶ ὡσαύτως, εἴτε αὐτὴ ἡ μεγαλῶνυμος εὐγένεια, ἄτε ἀφανοῦς τοῦ ἑαυτῆς κάλλους², ἐστὶ μάταιον καὶ κενόν³. «Ἄνευ γὰρ ἀρετῆς πάντελοῦς» λέγει ὁ μέγας Ἀριστοτέλης «οὐκ ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ὑπερόπται γὰρ καὶ ὑβρίζονται οἱ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθοὶ γίνονται⁴. Πρὸς δὲ ἄνευ ἀρετῆς οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κέκτηται ἠθικὴν ἀξίαν καὶ ὡς ἀπομακρύνον τὴν ἀληθῆ ἡδονὴν, ἧς συμπαραγόντες εἶησαν ἂν ὁ πλοῦτος, ἡ εὐγένεια, ἡ δόξα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, καὶ συνεπῶς τὴν εὐδαιμονίαν, μεθ' ἧς αὕτη παραμέμικται⁵. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεταί δ' ἄλλο, ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν τῆς πρώτης δυάδος παρατηρούμεναι διαφοραὶ εἰσιν ἐξωτερικαὶ ἤτοι κατὰ τύχην ὃ ἐστὶ κατὰ γένος, εὐγένειαν καὶ πλοῦτον καὶ δυνάμεις καὶ τὰναντία τούτοις⁶. Τούτων οὕτως ἔχόντων, δῆλον, ὅτι ὅ,τι ἐπὶ τῆς ἀρετῆς βασιζέται ἐστὶν ἀδιάσειστον⁷. διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐκ ταύτης προερχομένη ἡδονὴ καὶ δόξα καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ πᾶν ἄλλο γέννημα καὶ προϊόν αὐτῆς ἐστὶ μόνιμον καὶ οὐχ ὡς τῶν φαύλων καὶ μοχθηρῶν, ὧν τὰ πάντα ἐστὶ φροῦδα, ἄτε συνθνήσκονθ' ὑπὸ χθονός. Διὰ ταῦτα οἱ καλοὶ ἀγαθοὶ οὐ γίνονται ὑπερόπται καὶ ὑβρίζονται ἄλλ' ἐπεικεῖς καὶ χρηστοί, φροντίζοντες μόνον πρὸς ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης προορισμοῦ αὐτῶν. Ἐν τῇ ἐκπληρώσει δὲ τῆς θείας ταύτης ἐντολῆς ἐξασκοῦνται ἐν τῇ ἀρετῇ ἔτι μᾶλλον καὶ ἀποβαίνουσιν ὡς εἰκὸς ἠθικῶς τελειότεροι, διδασκόμενοι οὕτως εἰπεῖν ἠθικῶς ἐν τῷ διδάσκειν· διὸ καὶ μέγιστον καλὸν τὸ χρῆμα τοῦτο τῶν ἀ-

1) Πρὸς βλ. Ἠθικ. νικ. Δ. 7. 1123. 6. 35. 1124. α 1. — 2) Fragm. 82. 1490. — 3) Πρὸς βλ. πολ. Α. 2. 1253. α 31. — 4) Ἠθ. νικ. Δ. 8. 1124. α. 28 - 30. — 5) Ἠθ. νικ. Κ. 7. 1177. α. 21 - 25. — 6) Ρητ. Β. 13. 1389. α 1 - 2. — 7) Ἠθικ. νικ. Θ. 4. 1156. 6. 12.

γαθῶν καὶ ἐπεικῶν· ἐκ τοῦ συζῆν γὰρ αὐτοῖς γίγνεται ἄσκησις τῆς ἀρετῆς. ¹

Δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου δύνανται αἱ πολιτεῖται εὐδοκιμῆσαι καὶ εὐδαιμονῆσαι ἢ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως καὶ εὐλαβοῦς τηρήσεως τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων τῶν πολιτῶν· τοιοῦτοι δὲ πολῖται εἰσιν ἀκριβῶς οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπεικεῖς, ὡς μόνοι δυνάμενοι ἀπονεῖμαι προσηκόντως καὶ ἄνευ ὑποκρίσεως τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀπαιτουμένην καὶ ἠθικῶς ἐπιβαλλομένην λατρείαν, τὴν πρὸς τοὺς γεννήσαντας, θρέψαντας καὶ ἐκπαιδεύσαντας γονεῖς ἀπαραιτήτως ὀφειλομένην ὀφειλὴν καὶ τιμὴν, τὴν πρὸς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος εὐλάβειαν καὶ σωκρατικὴν ὑπακοήν ².

Γινώσκοντες δ' οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπεικεῖς, ὅτι ἦν μή τις ἐξουσία τῶν ἑαυτοῦ παθῶν, οὐ δύναται ἢ τε διάνοια αὐτοῦ καὶ ἡ καρδιά ἐνεργεῖν ἐλευθέρως, κρατοῦσι πρώτιστα μὲν γαστρὸς καὶ ὕπνου, λαγνείας τε καὶ θυμοῦ ³. διὸ καθίστανται ἱκανοὶ καὶ ἐπιτήδειοι ἄσκεῖν μόνοι δικαιοσύνην ἔργῳ τε καὶ λόγῳ. Καίτοι πολλάκις πένονται φρικτῶς, ὡς τῆς τύχης πρὸς αὐτοὺς πάνυ φειδωλῆς αἰείποτε διακειμένης, οὐδέποτε ὁμως διαμείβονται τῆς θείας ἀρετῆς τὸν πλοῦτον τοῖς φαύλοις καὶ μοχθηροῖς, πρὸς οὓς ἡ τύχη τείνει αἰείποτε πλουσιοπαρόχους τὰς χεῖρας, οὐδέ παρασύρονται ἔνεκα τούτου εἰς στάσεις καὶ κακουργίας ⁴. Βεβαίως ἡ ὁδὸς ἢ πρὸς τὴν πολύμοχθον καὶ τλήμονα ἀρετὴν ἐστὶ μακρὰ καὶ ὀρθία καὶ τραχεῖα ⁵. ἀλλὰ καίτοι τοιαύτης τῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδοῦ οὕσης, οἱ ἀγαθοὶ εἰς οὐδὲν λογίζονται τὰς ὑπὲρ ἄνθρωπον δυσκολίας, ἀλλ' ἐπιχειροῦσι θαρραλέως τὴν πρὸς αὐτὴν ἄνοδον. Ὡς οἱ ναυαγήσαντες πρὸ φοβεροῦ καὶ ἀποκρήμνου ὄρους οὐχ ἴστανται ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλιτύος αὐτοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν κορυφήν, ἵνα ἐκεῖθεν σωθῶσιν, οὕτω καὶ οὗτοι οὐ παύονται διὰ βίου ἀγωνιζόμενοι πρὶν ἂν

1) Ἠθικ. νικ. I. 9. 1170. α. 11 - 12. — 2) Πρβλ. περὶ ἀρ. καὶ κακ. 1250 β. 20. — 3) Περὶ ἀρ. καὶ κακ. 1250. — 4) Πρβλ. πολ. Β. 6. 1265. β 12. — 5) Fragm. 625. 1583. β 8. 598. 1575. β 11.

ἀνέλθωσι πρὸς αὐτὴν τὴν ἠθικὴν ἀκρόπολιν, πρὸς ἣν οἱ πολλοὶ μόνον προσβλέποντες ἰλιγγιωσίν· οἱ ἀγαθοὶ δὲ δύνανται ἀνελθεῖν εἰς αὐτὴν τὴν ἐστίαν, ἐν ἣ ἑδρεύει τὸ σύνολον τῶν θείων ἐκείνων μοιρῶν, αἱ εἰκόσιν ἀκτῖσι τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, οἷα ἐνδεδυμένοι τὸν φωτοφόρον χιτῶνα τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας· διὰ μὲν γὰρ τῆς σωφροσύνης γίνονται ἀνόρεκτοι τῶν περὶ τὰς ἀπολαύσεις φαύλων καὶ κτηνωδῶν ἡδονῶν τῶν ὅλως ἀναρμόστων τῇ χρηστῇ αὐτῶν ιδιότητι· διὰ δὲ τῆς ἐγκρατείας κατέχουσι τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν, ἣ ἐγκεῖται τοῖς μέλεσι τῶν βροτῶν, παρορμῶσα αὐτοὺς ἀγρίως ἐπὶ τὰς φαύλας καὶ αἰσχρὰς ἡδονὰς καὶ πάθη, ῥυπαινούσας τὸ θειότατον τοῦτο ὄν, τὸν ἄνθρωπον· διὰ δὲ τῆς ἀνδρείας καρτεροῦσι καὶ ὑπομένουσι τὴν κατὰ φύσιν ἐνδειάν τε καὶ λύπην καὶ οὕτω καθίστανται δυσέκπληκτοι ἀνερχόμενοι τὴν μακρὰν καὶ ὀρθίαν καὶ τραχεῖαν ἐκείνην ὁδόν, τὴν πρὸς τὴν πολύμοχθον καὶ τλήμονα ἀρετὴν ἀγούσαν· εἰσὶ δ' ἔτι δι' αὐτῆς εὐθαρσεῖς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ εὐτολμοὶ ἐν τοῖς κινδύνοις· διὸ αἰροῦνται μᾶλλον ἀποθανεῖν καλῶς καὶ ἐνδόξως, γινομένου τοῦ θανάτου αὐτῶν αἰτίου σωτηρίας τῇ ἑαυτῶν πατρίδι ἢ σωθῆναι αἰσchrῶς καὶ ἀνάδρως ἐν ταῖς δειναῖς αὐτῆς περιστάσεσι καὶ τέλος διὰ τῆς μεγαλοψυχίας φέρουσι γενναίως καὶ νουνεχόντως εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, τιμὴν καὶ ἀτιμίαν καὶ πᾶν τὸ παρομαρτοῦν ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς θείας ἀρετῆς τῷ ἀσθενεῖ σαρκίῳ· οὕτω δὲ ἐνδεικνύασι τὸ μέγα τῆς ψυχῆς αὐτῶν βάθος καὶ ὕψος ἥτοι τὸ τέλειον αὐτῆς.¹ Οἱ ἀγαθοὶ ἔχοντες τὰς τέσσαρας ταύτας φωτεινοτάτας λαμπάδας καὶ τὴν κλεῖδα τῆς πρακτικῆς σοφίας τοῦτ' ἔστι τὴν φρόνησιν δύνανται ἀνοῖξαι τὸ βουλευτήριον, οὐ ἐπὶ τῶν λαμπρῶν πινάκων ἀναγινώσκει τις διὰ τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν τὸ εὖ βουλευέσθαι, τὸ προσφόρως χρῆσθαι ἐκάστῳ πράγματι καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν προσπίπτοντι, τὸ στοχάζεσθαι τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος, τὸ ὁμιλεῖν προσηκόντως καὶ δικαίως τοῖς ἀεὶ αὐτῷ συνοῦσι, τὸ φέρειν μὲν ῥαδίως τὰς μετὰ

1) Πρβλ. περὶ ἀρ. καὶ κακ. 1249 - 1251.

μετὰ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων ἀηθείας καὶ βαρύτητας, τὸ παρέχειν δ' ἑαυτὸν ὡς ἀνθρωπίνως δυνατὸν τοῖς συνοῦσιν ἐλαφρότατον καὶ μετριώτατον· καὶ ἐν γένει τὸ κρίνειν προσηκόντως πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰρετὰ καὶ φευκτά. Ἐντεῦθεν ἀναπτύσσεται παρ' αὐτοῖς τὸ πρᾶον καὶ δίκαιον, ὧν τῷ μὲν πρώτῳ οἷοι τ' εἰσι φέρειν μετρίως ἐγκλήματα καὶ ὀλιγωρίας καὶ μὴ ὀρμᾶν ταχέως ἐπὶ τὰς τιμωρίας, ἀλλ' εἶναι δυσκίνητοι πρὸς τὰς ὀργάς, ἄπικροι δὲ τῷ ἥθει καὶ ἀφιλόνηκοι ἔχοντες ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὸ ἡρεμαῖον καὶ συγγνωμονικόν, τῷ δὲ δευτέρῳ, τῇ δικαιοσύνῃ, ἐν ἣ ἐνὶ συλλήβδην πᾶσα ἀρετὴ¹ διδάσκονται τὸ κατ' ἀξίαν διανέμειν, τὸ σῶζειν τὰ πάτρια ἥθη καὶ τὰ νόμιμα, τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας καὶ εἴ τι ἕτερον· ἀλλὰ τοῖς οὕτω ζῶσιν ἔπεται ὅλη τετράς λαμπρῶν ἀδελφῶν τουτέστιν ἡ ὁσιότης καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ μισοπονηρία². Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ψυχὴ αὐτῶν κέκτηται δύναμιν ὀρθοῦν μοχθηρίαν σκήνους, ἀπλοῦ ὀργάνου αὐτῆς ὄντος· τούτου δ' ἕνεκα οἱ ἀγαθοὶ εἰδότες, ὅτι μόνη ψυχὴ πεπαιδευμένη ἐν τῇ πρακτικῇ σοφίᾳ προσαγορευθεῖη ἂν εὐδαιμών· τῷ λόγῳ γὰρ ἡ ψυχὴ καθίσταται εὐδαιμών καὶ καθίστησι τὸ ἐν ᾧ ἐνοικεῖ σῶμα εὐδαιμον, ἐνισχύουσιν αὐτὴν ὅλη δύναμει διὰ τῆς ἐμπρεπούσης αὐτῇ πνευματικῆς τροφῆς μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα δι' ἀπρεπούς τινος τρυφῆς ποιούσης αὐτὸ ἄτονον πρὸς τὰς πνευματικὰς ἑαυτοῦ ἐνεργείας· ἡ ἰσχὺς γὰρ σώματος ἄνευ λογισμοῦ τίθησι ψυχὴν οὐδὲν ἀμείνω³.

Οἱ ἀγαθοὶ ποιοῦσι τὴν ἱεράν αὐτῶν καρδίαν βωμόν, ἐνθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας καπνίζει ὁ πρὸς τοὺς πέλας ἔλεος⁴. τὸ θῦμα δὲ τοῦτο περιστοιχίζει πλήρες σύμπλεγμα ἀρετῶν χορὸν τινα οἶονεὶ ἀποτελουσῶν. Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ παρατηρουμένη παρὰ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπεικῆσιν ἀρμονία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, ὧν προεξάρ-

1) Ἠθικ. νικ. Ε. 3. 4129. 6 30. — 2) Πρὸς περὶ ἀρ. καὶ κακ. 1249 - 1251. — 3) Ἠθικ. νικ. Κ. 9. 4179. α 22 - 32. Fragm. 89. 1491. 6 42 — 4) Πρὸς Ρητ. Β. 8. 1385.

χει ἢ φιλία, ἣ ἐστὶν ὄντως φιλία¹, ὡς δὲ τοιαύτη ἀπολύτως ἦτοι κατὰ χρόνον καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ² τελεία³. ἀλλ' ἰστέον, ὅτι ἡ τοιαύτη φιλία ἐξασκεῖται μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοίων⁴. Ἐν τῷ κύκλῳ ἄρα αὐτῶν οὐ δύναται φαῦλος ἢ τις τῶν πολλῶν εἰσπηδῆσαι· ἐπειδὴ δ' οὗτοι εἰσὶν ἀγαθοὶ καθ' ἑαυτούς, βούλονται τὰγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις. Οἱ δὲ βουλόμενοι τὰγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἔνεκα μάλιστα φίλοι· ἐπεὶ δ' ἐκάτερός ἐστὶν ἀπλῶς ἀγαθός καὶ τῷ φίλῳ διαμένει ἡ φιλία αὐτῶν ἐς αἰεὶ, τοιαύτη γὰρ φιλία μόνιμος εὐλόγως ἐστίν. Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ μεταξύ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπιεικῶν ἀμιλλα τίς φανεῖται ὠφελιμώτερος τοῦ ἄλλου· πᾶς γὰρ ἐγωῖσμός, πᾶσα ἰδιοτέλεια ἐξωστράκισται τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν περιβάλου. Τοιαύτη δ' οὔσα ἡ φιλία συνάπτει ἐν ἑαυτῇ πάνθ' ὅσα τοῖς φίλοις δεῖ ὑπάρχειν⁵. Ἔστι μὲν ἡ φιλία τῶν ἀγαθῶν μεταξύ ἀλλήλων μόνον, ἀλλ' ἡ καλοκαγαθία αὐτῶν, καὶ τοι ὑπὸ ὄρους⁶, ἐκτείνεται, καθ' ὃν τρόπον ἐκτείνονται αἱ εὐεργετικαὶ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐφ' ὅλας τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις τοῦ σύμπαντος, καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τῶν δύο δυάδων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀλόγου φύσεως· δι' ὃ δικαίως ἐπισύρουσι γενικὴν καὶ ἀμέριστον τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν πάντων⁷.

Τοιοῦτοι δ' ὄντες οἱ ἀγαθοὶ αἰσθάνονται ἀνέκφραστον τὴν ψυχικὴν θυμηδεῖαν ἐπὶ τοῖς τῶν πέλας αὐτῶν ἀγαθοῖς⁸. Δῆλον ἄρα ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπιεικεῖς ἔχουσι τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον πρὸς ἀπάσας τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς καὶ οὐ μόνον πρὸς μίαν τούτων. Διὰ ταῦτα καὶ ἀπέχουσιν ὅση δύναμις τῆς τε φιληδονίας ἐν ταῖς διὰ τοῦ σώματος ἀπολαύσεσι, τῆς τε πλεονεξίας ἐν τῷ κερδαίνειν, καὶ τῆς φιλοδοξίας ἐν τῷ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων ὑπερέχειν. Διὰ ταῦτα δικαίως χαρακτηρίζονται καὶ ὡς οἱ

1) Ἡθ. νικ. Θ. 7. 1157. 6 25. — 2) Ἡθ. νικ. Θ. 5. 1156. 6 33. —
3) Ἡθ. νικ. Θ. 4. 1156. 6 7. — 4) Ἡθ. νικ. Θ. 4. 1156. 6 7. — 5) Ἡθ. νικ. Θ. 4. 1156. 6 8 - 19. — 6) Πρβλ. Ρητ. Β. 9. 1386. — 7) Πρβλ. Ρητ. Β. 4. 1380. — 8) Πρβλ. πολ. Η. 13. 1332. α 21 - 23. Γ. 4. 1276. 6 33. Ἡθ. νικ. Α. 8. 1099. α 7 - 23. Ι. 9. 1170. α 8 - 11.

βέλτιστοι τῶν πολιτῶν «οἱ βέλτιστοι γὰρ τῶν πολιτῶν οἱ μέσοι πολῖται¹». Ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ τοὺς ἐπεικειῖς ἕνεκεν τῆς ἠθικῆς ταύτης τελειότητος ἀναμαρτήτους καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι ἐστὶν ὠφελιμώτατον ἐν ταῖς πολιτείαις ἄρχειν αὐτούς². ἐπειδὴ τὸν ἄρχοντα δεῖ ἔχειν τελείαν τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν³, καὶ ἐπομένως ὄντας τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς ἐπεικειῖς, ὅσον ἀνθρώπῳ ἐφικτόν, ἠθικῶς τελείους δεῖ ἄρχειν, κἂν βούλωνται, κἂν μὴ, «δεῖ γὰρ τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς ἄρχειν βουλούμενον καὶ μὴ βουλούμενον⁴» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Διὰ τῶν ἐπεικειῶν δὲ καὶ τῶν ἀρίστων δύνανται αἱ πολιτεῖαι ἀποβῆναι ἀρίσται καὶ ἐπομένως εὐδαιμόνες· ἀρίστη γὰρ πολιτεία ἐστὶν ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ πόλις ἂν εἴη εὐδαιμόνων· ἰστέον δ' ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν⁵. Εἴ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι ἀρίστη πολιτεία ἐστὶ ἡ κεκτημένη δικαίους⁶, ἐστὶν ἀναντίρρητον, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπεικειῖς εἴτε ὡς ἄρχοντες, εἴτε ὡς ἀρχόμενοι ἀπαρτίσειεν ἂν τὴν ἐνδεχομένην ἀρίστην πολιτείαν καὶ δὴ τὴν εὐδαιμονεστάτην κοινωνίαν⁷, καθ' ὅσον οὗτοί εἰσιν ὄντως κρείττους κατ' ἀρετὴν καὶ δύναμιν τὴν πρακτικὴν· δεῖ γὰρ οὐ μόνον ἀρετὴν τοῖς γε ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις ἀλλὰ καὶ δύναμιν, καθ' ἣν ἔσονται πρακτικοί⁸.

Ἄλλὰ τί ποιεῖ τὴν τάξιν ταύτην ἐμφυχον εἰκόνα τοῦ θείου, ἵνα οὕτως εἴπω; διότι καὶ οὗτοί εἰσιν ἄνθρωποι ὡσαύτως ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν περικείμενοι· ἔχουσιν ὁμοίως πάθη. Ἡ ἀρετὴ τοῦ ἠθους ἀμέλει συνίσταται περὶ πάθη, ὧν ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη ἐστὶν ὑπέρτατα⁹, δῆλον δ' ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ συνίσταται οὐκ ἐν τῇ ἐκριζώσει ἐκ τῆς ψυχῆς τῶν δύο τούτων ἐλατηρίων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἀλλ' ἐν τῇ ῥυθμίσει τούτων μόνῃ· τοῦτο εἰδότες οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπεικειῖς κάλλιστα ῥυθμίζοντες καὶ κανονίζοντες

---

1) Πολ. Δ. 4. 1292. α 9. 11. 1296. α 18. Πρὸς Bonitz Index aristot. ἐν λέξει «πολίτης». — 2) Πολ. Ζ. 4. 1319. α 1 - 3. — 3) Πολ. Α. 13. 1260. α 17. — 4) Πολ. Β. 9. 1271. α 12. — 5) Πολ. Ζ. 9. 1328. β 35. — 6) Πολ. Ζ. 9. 1328. β 37. — 7) Πολ. Ζ. 8. 1328. α 35. — 8) Πολ. Ζ. 3. 1325. β 10. — 9) Ἠθ. νικ. Β. 4. 1105. β 23. 9. 1109. β 3 - 4.

ταῦτα καθιστᾶσι χρήσιμά τε καὶ ὠφέλιμα ἀντὶ ἀχρήστων καὶ βλαβερῶν· ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος θείας αἰτίας¹, ἐπεταὶ ἀναντιρρήτως, ὅτι συνεκεράσθη τὰ δύο ταῦτα ἐλατήρια τῶν ἡμετέρων πράξεων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐ πρὸς βλάβην ἢ κατασχύνην, πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον², ἀλλὰ πρὸς διαμονὴν καὶ σωτηρίαν αὐτῆς³, ἅτε τῆς φύσεως οὐδὲν μάτην ποιούσης⁴. Ὡστε ἐν μόνῃ τῇ ὀρθῇ ῥυθμίσει καὶ τῇ πεφωτισμένῃ διακανονίσει τῶν δύο τούτων ἰσχυροτάτων παθῶν ἔγκειται πᾶσα ἠθικὴ ἀρετὴ· ἄλλως γὰρ ἦν ἂν ὄλως ἀκατάληπτον, πῶς πράξις μετὰ λύπης ἐξασκουμένη θεωροῖτ' ἂν ἐναρέτως γιγνομένη. Ὁ ἀγαθὸς ἄρα κέκτηται πάθη καὶ ἐπιθυμίας ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὕτως ἐρρυθμισμένα καὶ κεκανονισμένα, ὥστ' ἐπιθυμεῖν μόνον, ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ⁵. Ἄλλ' ἰστέον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐνεκεν τῆς θνητῆς καὶ πεπερασμένης αὐτοῦ φύσεως κέκτηται ἀτελεῖ τὴν δύναμιν τῆς ἠθικῆς τελειότητος, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐνεκεν μυρίων ἄλλων ἐξωτερικῶν αἰτίων ἀδυνατεῖ ἀποβῆναι κατ' ἀκρίβειαν ἀγαθός· ὅθεν αὐτὸς γεραίρεται εἴτε ὡς ἄρχων εἴτε ὡς ἀρχόμενος· ἀδεῖ γὰρ μετέχειν καλοκαγαθίας τοὺς τε ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους⁶, διὰ τὴν σχετικὴν ταύτην τελειότητα. Δυνατὸν ἄρα τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἅτε θνητὴν σάρκα περικειμένους, περιπεσεῖν ἐν τισὶ καιροῖς καὶ πονηραῖς ἡμέραις ἀτοπήμασιν, ἃ ἐκ διαμέτρου ταῖς ἠθικαῖς αὐτῶν ἀρχαῖς ἀπάδει, ἀλλ' οὐκ εἰσιν ὡς παντὶ δῆλον, τῇ τῶν φαύλων καὶ πονηρῶν⁷ ἀτάτακτοι⁷. Ὡς πάλιν οὐκ ἔστιν ὄλως ἀδύνατον συμβῆναι καὶ τοὺς φαύλους καὶ μοχθηροὺς κατορθῶσαι τι. Ἀλλὰ φανερόν, ὅτι οὐχ ἐπεταὶ ἐντεῦθεν, ὅτι εἰσὶ καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπιεικῶν τάξει κατατακτέοι· ὥστε τὸ δίκαιον

1) Ἠθικ. γικ. Κ. 10. 1179. 6 21 - 23. — 2) Ἠθ. γικ. Η. 14. 1153. 6 32. — 3) Πρὸβλ. Ἠθικ. μεγαλ. Β. 7. 1204. Ἠθ. γικ. Β. 4. 1105. — 4) Πολ. Α. 8. 1256. 6 20 - 23. — 5) Ἠθ. γικ. Β. 2. 1105. α 12 - 13. Γ. 15. 1149. 6 15 - 18. — 6) Πολ. Α. 13. 1260. α 2. — 7) Ἠθικ. γικ. Ε. 10. 1135. 6 19 - 25.

καὶ τὸ ὀρθὸν ἀπαιτεῖ ἀποδοῦναι τοῖς μὲν φαῦλοις καὶ πονηροῖς τὸ κατορθωθὲν, τοῖς δ' ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσι τὸ διαμαρτηθὲν. Ὁ ἀνθρώπινος γὰρ βίος οὐ συνίσταται ἐκ μόνου ἐνὸς σημείου, ἐν ᾧ ὁ μὲν ἀγαθὸς διαμαρτάνει, ὁ δὲ φαῦλος καὶ πονηρὸς κατορθοῖ τι· ἀλλ' οὗτος σύγκειται ἐκ πολλῶν τοιούτων ἐν οἷς ἀμφότεροι ἐμμένουσιν, ὁ μὲν πρῶτος ἐνασκῶν κατὰ τὸ ἐνὸν αἰετὴν τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ δεῦτερος τὴν κακίαν. Ὡστε τὸν θέλοντα κρῖναι ὀρθῶς καὶ δὴ ἀποδοῦναι προσηκόντως ἑκατέρῳ τὸ ἀνήκον, ἀνάγκη ἀπιδεῖν πρὸς ἅπαντα τὰ τοῦ βίου σημεία καὶ μὴ ἐφ' ἐν μόνον ἢ ἐπὶ πλῆθος αὐτῶν. Μηδέποτε ἐπιλαθώμεθα, ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ εἰσιν ἄνθρωποι ὑποκείμενοι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν πάντων τῶν στοιχείων καὶ πασῶν τῶν τῆ ἀγνίᾳ καὶ τοῖς θέλουσιν εὐσεβῶς καὶ ἀναμαρτήτως ζῆν ἀντικειμένων δυνάμεων¹. Τὸ εἶδος δὲ τῆς εὐτυχίας ἢ τῆς δυστυχίας ἔχει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα ἀκαίρως παραγιγνόμενον. Ἄλλ' ἔτι μείζους ἠθικὰς νόσους πέφυκε ποιεῖν ἢ ἕτερα τούτων, ἡ εὐτυχία, μεθύσκουσα ὡς ἄκρατος οὐ μόνον τῶν πολλῶν καὶ τῶν φαύλων τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπιεικῶν² ἡ μὲν γὰρ ἄγει εἰς τὴν μετριότητά καὶ τὴν κοσμιότητα, ἡ δὲ εἰς τὴν ἀνδρίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην³, ἢτοι ἡ μὲν ἀτυχία συνάγει καὶ ἀπαρτίζει τὴν ψυχὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἡ δὲ εὐτυχία τούναντίον ἐπαίρει καὶ κενοῖ αὐτὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Εἰ καὶ οἱ ἀγαθοὶ φέρουσι πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως⁴, ἡ ὑπερβολὴ μέντοι τῆς πρώτης οὐ πέφυκεν αἰεὶ κρατεῖσθαι καὶ ἐξουσιάζεσθαι ὑπὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τῆς φρονήσεως, ἡ γὰρ εὐτυχία ὑπερβάλλουσα ἐμπόδιός ἐστιν⁵. ὡς γὰρ τὸ ὑπερβολικὸν φῶς προξενεῖ ἀμαύρωσιν καὶ τοῖς ἰσχυροτάτοις ὀφθαλμοῖς, οὕτω καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα εὐτυχία ἀποτυφλοῖ καὶ τὸν ἰσχυρότατον νοῦν, τὸν μόνον ὀφθαλμὸν

1) Ἡθικ. νικ. Α. 13. 1102. 6 13 - 31. — 2) Πολ. Ε. 8. 1308. 6 4. —
3) Πρὸς Ἡθ. νικ. Δ. 8. 1124. α 20. — 4) Ἡθ. νικ. Δ 7. 1124. α 12-19,
5) Ἡθικ. νικ. Η. 14. 1153. 6 21 - 25,

τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' εἰ ἡ εὐτυχία ὑπερβάλλουσα τοιαύτη τις εἴη, οὐκ ἂν εἴη ἴσως δίκαιον καλεῖν αὐτὴν πλέον εὐτυχίαν¹. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ἡ πονηρία δεῖται μόνον προφάσεως τοῦ πράξει κακῶς², ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐπιεικεῖς φεύγουσιν ἐσκεμμένως πᾶσαν πρόφασιν δυναμένην παρασῦραι αὐτοὺς εἰς πράξεις ταῖς ἠθικαῖς αὐτῶν ἀρχαῖς ἀντικειμέναις. Διὰ ταῦτα φεύγουσιν οὐ μόνον πᾶν ὅ,τι ἐδείκνυ ἄν φαύλην καὶ μοχθηρὰν καρδίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐξήλεγχεν ἄν καὶ ματαιότητα. Τοιαύτην τινὰ ματαιότητα ὀρώη τις ἄν περὶ τὰ περιττά, ὧν ἡ μεγίστη σημασία καὶ ἀξία κεῖται ἐν ταῖς τῶν πολλῶν, ἅτε μωρῶν, ὄψεσιν ἀληθῶς ἡ ματαιότης τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ οὐκ ἔχει ὄρια· συνήθως σωρεύουσιν οἱ ἄνθρωποι περιττά, καταλαμβάνομενοι ὑπ' ἀνεξηγήτου τινὸς τάσεως, εἰκυίας οἶονεὶ πρὸς μανίαν, ὠνοῦνται μέγαρα περικαλλῆ, γαίας ἀπεράντους, θησαυροὺς ἀπειρους, ἐπιδιώκουσι θέσεις καὶ τίτλους ἐπιτίμους, ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἀπολύτους, περὶ δὲ ἠθικῆς τελειότητος ἠκιστα φροντίζουσι. Περὶ αὐτῶν λέγει πάνυ ὀρθῶς ὁ μέγας Ἀριστοτέλης «τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχει ἱκανὸν εἶναι νομίζουσιν ὅποσονοῦν, πλούτου δὲ καὶ χρημάτων καὶ δυνάμεως καὶ δόξης καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα εἰς ἀπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολὴν³».

Ἄλλὰ βεβαίως ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστι ζητήματα οὐκ εὐεπίλυτα, καὶ μάλιστα σήμερον, ὅτε ὁ λεγόμενος πολιτισμὸς οὐ μόνον οὐκ ἀποδοκιμάζει, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλει τρόπον τινὰ τὸ τοιοῦτον σιωπηλῶς· σήμερον ὡς ἡ πεῖρα διδάσκει πάντες δουλεύουσι πυρετωδῶς τῇ πολυτελείᾳ, πάντες διώκουσι τὰ περιττά. Ἰστέον μὲντοιγε, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐλέγχει μᾶλλον ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἢ ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν κακίαν καὶ μοχθηρίαν. Ἡ τοιαύτη ἄρα ἔλλειψις ἐκ μέρους τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπιεικῶν ἀποδοθήτω τῇ ἀθῶα ματαιότητι, ἥπερ κλίνει ταπεινῶς γόνυ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης κατὰ

1) Ἡθ. νικ. Η. 14. 1153. 6 23 - 25. — 2) Ρητ. Α. 19. 1373. α 3 —
3) Πολ. Η. 4. 1323. α 31 - 38.

γένος καὶ εἶδος. Διὸ μὴ ζητητέον τὴν ἠθικὴν τελειότητα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς ματαιότητος, ἅτε ἀπολύτως ἀνέφικτον οὖσαν.

Ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ιδιότητες τῆς
δευτέρας δυνάδος.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

§ 8.

οἱ πολλοί.

Οἱ πολλοὶ ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς τῆς πρώτης δυνάδος· διὸ ὅσας ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς τελειότητας εἶδομεν παρ' ἐκείνοις, τόσας ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς ἐλλείψεις ὀψόμεθα παρ' αὐτοῖς. Οὐκοῦν ὁ ἠθικὸς χαρακτηρισμὸς αὐτῶν ἐστὶν ὅλως ἀντίθετος τῷ ἐκείνων· αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν κακίαι εἰσὶν οὕτως εἰπεῖν ἀρνητικαί, ἐν ᾧ αἱ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς παρούσης δυνάδος ἦτοι τῶν φαύλων, ὡς παρακατιόντες ὀψόμεθα, θετικαί, ἦτοι γενικῶς εἰπεῖν οἱ μὲν πολλοὶ οὐ πράττουσι μὲν τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀλλ' οὐ πράττουσιν οὐδὲ τὸ κακὸν καὶ πονηρὸν, οἱ δὲ φαῦλοι οὐ μόνον τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν οὐ πράττουσιν ἀλλὰ πράττουσι καὶ τὸ φαῦλον καὶ μοχθηρὸν.

Οἱ πολλοὶ οὖν χαρακτηρίζονται ὡς ἀπρονόητοι· ἐν δὲ τῷ πράσσειν οὐ μόνον ἀπροβούλευτοί εἰσιν ἀλλ' οὐδὲ ὀρῶντες εἰσορῶσι τὰ ἐμφανῆ· εἴποιεν ἂν τις, ὅτι πᾶν ὅ,τι οἱ πολλοὶ πράττουσι, πράττουσι μηχανικῶς καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς συνειδήσεως. Τούτων οὕτως ἐχόντων, αἱ πράξεις τῶν πολλῶν οὐχ ὑπάγονται αὐστηρῶς, οὐδὲ διευθύνονται ὑπὸ λογικῶν κανόνων.

Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀδυνατοῦσι νοῆσαι τι, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀκούοντες οὐδὲν βάλλουσιν ἐν θυμῷ εἰσὶν ἀλη-